

PROSVETNI DEL

TURNISČE, ANGEL, FRESKA IZ 1. POL. 14. STOL.

UMETNIŠKO PREKMURJE.

FRANCE STELE.

Po vojni se je naša misel, ki je poprej snovala po oddaljenih svetovih, usmerjena po znanstvenem načrtu, ki je bil tuj problemom naše zemlje, vrnila v domovino in z elementarno silo osredotočila svoj pogled na rodno zemljo, da ji izsili iz nemih, kot za večni molk v stalne oblike vklenjenih potez besedo o njeni skrivnosti, o njenem bistvu, o njenih borbah in doživetjih. Osvobodjena stoletne službe tujim načrtom, je naša misel sedaj šele našla osnovni, znanstvenemu raziskavanju in spoznavanju življenje vlivajoči stik z grudo, ki edini more podeliti našemu delu ono družabno in človeško pomembnost, katero cenimo pri vsakem delu, porojenem iz polne osebnosti in ne iz papirne kabinetne učenosti. Tradicionalni provincializem, ki nas je delil na Kranjce, Štajerce, Korošce, Primorce, Prekmurce in Benečane, nas je tudi v znanstvenem delu omejeval toliko, da so le redki med nami videli preko teh mej in objeli vse Slovenstvo, po katerem smo instinktivno žejali. Zedinjena Slovenija prvih povojnih let pa nas

je na mah izpremenila in usmeritev naše provincializirane znanstvenosti je postala iz geografično omejene usmerjenosti na kulturno skupino, ki jo tvori Slovenstvo. Nevarnost za naše pododane jezikovne meje je iz središč mirnega snovanja pritegnila našo pozornost k mejnim, najbolj občutnim delom našega naroda in nankrat so se nam pokazale komponente nove organske zgradbe, po kateri stremi naše spoznanje, da opredeli osnovne poteze naše duševnosti in značaja ter ju biološko, psihološko in zgodovinsko utemelji. Skozi dotlej podvezane žile je zaplala močna struja krvi na vse strani do skrajnih mej našega narodnega telesa, do koder je tipala poprej samo bleda, pogosto le plaha slutnja. Ta spontana izpopolnitev krvnega obtoka nam je čez noč vključila v organizem tudi Prekmurje in ko smo prvič nemoteno potovali po prekmurskih ravninah in gričih in doživljali, da je naša Panonija to- in onstran Mure enota po pokrajinskem značaju, po ljudeh, ki na nji prebivajo, in po njih govorici, nam je bilo neizrečeno milo, in nekaj široke slovanske narave, brezbrežne v valovanjih njene duševnosti, se je zgenilo v nas, ko smo s par sto metrov visokih razglednih točk na Goričkem objeli svetove in obzorja ter doživeli pokrajinska razpoloženja, ki so nam, navajenim gorskih panoram, popolnoma tuja. Kot spomin na daljno pradomovino našega rodu se poraja v tem svetu v breznihi duše, ki se šele tu zavé svojih širin in globin, dočim jo naše alpsko okrožje oklepa v trdne oblike nalik mirnim jezerom, ki mirno zrcalijo nebo nad seboj in jih nevihta le redko razburka do dna. Za pokrajino in ljudstvom pa smo sedaj doživeli tudi umetnost Prekmurja.

Prekmurje ni bogato umetnostnih spomenikov in se v tem oziru prav vidno loči od ostale Slovenije, celo od sosednjih Slovenskih goric. Nič več ne pozdravljajo tu potnika z gričkov bele cerkvice in neizčrpni v valovanju obrisov svojih streh njihovi zvoniki, redke so starejše stavbe celo v mestih, in tudi gradovi, predstavniki fevdalnega družabnega reda, ki se je tu vzdrževal do najnovejšega časa, so po večini arhitektonsko skromnejši od naših in skriti v obširnih parkih, in le dolge vrste vitkih topolov znanijo njihov položaj daleč čez ravnino.

Gotovo je tudi, da ni spomeniška posest nobene druge naše pokrajine pretrpela toliko nevarnosti in katastrof kakor prekmurska.* Ostanke zgodnje slovanske kulture dobe Pribine in Koclja je popolnoma uničil madjarski naval. Spomenike nove, po umiritvi Madjarov nastale pozno-srednjeveške krščanske kulture v Prekmurju so poplavalili, uničili in oškodovali veliki turški

* Prim. o tem dr. Fr. Kovačič, Slovenska štajerska in Prekmurje, Ljubljana, 1926, in isti, Gradiivo za prekmursko zgodovino v Časopisu za zgod. in nar., XXI., str. 1 sl.